

VOKAALVERPLASING IN DIE AFRIKAANS VAN DIE GRIEKWAS VAN GRIEKWALAND-WES

1. TER INLEIDING

Afrikaans is die totaal van al sy dialekte — Griekwa-afrikaans en Standaardafrikaans is maar twee voorbeelde daarvan. Chambers (1980:3) sê baie duidelik: "... a language is a collection of mutually intelligible dialects". Hierdie definisie het die voordeel dat dit dialekte kan karakteriseer as substandaardvorme van 'n taal en dit kan ook weer die kriterium wees om deur middel van vergelyking die variasies op te spoor.

'n Afrikaanssprekende kan dwarsdeur Suid-Afrika reis en hy sal almal wat Afrikaans praat, verstaan. Tog sal hy binne sekere regionaal-sosiale gemeenskappe variasies hoor wat hom vreemd sal aandoen, en verder sal hy vind dat hierdie variasies nie homogeen binne daardie spraakgebied is nie want nóg Afrikaans nóg Substandaardafrikaans is homogeen binne eie kring. Standaard-afrikaans varieer van Griekwa-afrikaans en omgekeerd. Griekwa-afrikaans varieer weer binne sy eie geografiese en sosiale omgewing. Selfs dieselfde spreker varieer ten opsigte van sy eie uitspraak omdat alle sprekers van 'n bepaalde taal oor meer as een linguistiese kode beskik en hy gebruik daagliks meer as een van hierdie kodes. Daar moet dus binne die dialektiese variasie ook ander faktore wees wat gedurige kodewisseling bewerkstellig. Een daarvan staan bekend as diatipes wat die sisteemgevolg (die wisselende kode) van buitetalige faktore is soos gespreksonderwerp, wyse van gesprekvoering, gees van die gesprek, gespreksgenote, ensovoorts. Die Sociolinguistiek kon nog nie al die faktore verklaar nie. Moontlik kan die antwoorde hierop deur die eksperimentele fonetici gegee word. Shuchardt het reeds in 1885 besef dat taal 'n sosiale fenomeen is wat verskeidenheid toon, en dit vind ons ook by die Griekwas: daar is geen homogeniteit nie, en daarom is die veranderlikes nie altyd voorspelbaar nie. Die bevinding is egter dat daar by die Afrikaans van die Griekwas byvoorbeeld geen sprekers is wat nóóit 'n vokaal verlaag nie, en ook geen sprekers wat hom altyd verlaag nie. Dieselfde wisselvalligheid word ook by ander vokaalverplasinge aangetref.

2. VOKAALVERLAGING

2.1 /o/-verlaging

2.1.1 /o/ > [ɔ̃]

Hierdie /o/ verlaag na 'n posisie tussen [o] en [ɔ̃].

Die bevinding is dat genoemde verlaging voorkom voor alle konsonantfoneme wat in die "auslaut" kan voorkom. Die [d] en [b] kom net in die "anlaut" voor maar realiseer in die "auslaut" as [t] en [p], byvoorbeeld

(1) dood > [dot]
rib > [rɔ̃p]

Die gevolgtrekking waartoe gekom is, is dat die fonologiese omgewing geen rol speel by hierdie veranderlike nie.

Die feit dat een spreker selfs dieselfde woord op twee wyses uitspreek, wys op 'n willekeurigheid wat moeilik bepaalbaar is. Verlaging kan selfs nog meer dikwels voorkom, afhangende van onder andere die diatopiese verskeidenheid soos in 1 verduidelik.

Spreker nr. 3 het byvoorbeeld 27 keer verlaag teenoor die 3 keer waar die /o/ normaal gebly het. Die enigste keer wat hy nie voor /r/ verlaag het nie, is die woord vir hom in die mond gelê deur die vraesteller: "Wanneer is jy gebore?" Dit is nie bekend wanneer hy gebore is nie maar hy reken dat hy in die tyd van die Groot Griep gebore is. Hy is dus al bejaard. Nog 'n bejaarde van 75 jaar is spreker nr. 2 wat net so baie verlaag het. Verlaging moet daarom 'n kenmerk van die ouer Griekwa se Afrikaans wees. Spreker nr. 3 kan selfs nog die oorspronklike Griekwataal praat.

By spreker 1 en sy vrou nr. 10 kom baie min verlaging voor. Die verskynsel kan daaraan toegeskryf word dat hulle op 'n baie eensame plaas in die Kalahari opgespoor is. Hulle woon reeds baie jare daar. Hulle enigste gespreksgenote is Blankes. Met Tswanas meng hulle glad nie. Binne bereikbare afstand woon geen Griekwas nie. Dit blyk dat die Afrikaans van die Blanke reeds sy stempel afgedruk het. Die gespreksituasie was heeltemal ontspanne.

Spreker nr. 6 is die enigste persoon onder die tien wat kan lees en goed kan skryf, trouens hy is die sekretaris van die Griekwa-organisasie te Griekwa-stad. Dis duidelik dat die hantering van die skryftaal en die skrifbeeld 'n

uitwerking het op sy uitspraak. As gevolg daarvan is hy bewus van die bestaan van die twee aparte foneme /o/ en /ɔ/. Hy het slegs twee keer verlaag, en dit in die geval van *groot* wat, op een na, deur almal verlaag is.

In die geval van spreker nr. 5 is aan die einde van die gesprek sy aandag gevestig op sy uitspraak, met ander woorde hy is dadelik op sy hoede gestel. Die gesprek het as volg verloop: “Sê jy: Dis ’n [xro:t]leeu, of sê jy: Dis ’n [xrít] leeu?” Sy antwoord was dadelik: “Dis ’n [xro:t] leeu.” Vraesteller: “Sê jy: Ek [fðrko:p] iets, of: Ek [fðrkup] iets?” Antwoord: “Ek moet nou kyk in my boerdery of ek nie ’n [xrítðrðxð] skap of bok kan [fðrkɪp] nie.” Vraesteller: “[fðrkɪp] nie?” Antwoord: “[fðrkop] nie.” Met die eerste vraag is sy aandag spesifiek op *groot* gevestig. Met die tweede vraag is sy aandag van *groot* na *verkoop* verplaas en toe trap hy in die slagyster. Nietemin, uit die vrae is pertinent die versekering gekry dat hy in ’n onbewaakte oomblik tog [xr.ɪ] en [fðrkɪp] gebruik.

Uit die gegewe en die rol wat diatipes speel, is dit duidelik dat geen presiese frekwensiepersentasie prakties berekenbaar is nie. Dit is egter duidelik dat daar variasies van die /o/ bestaan. Hierdie variasie kan ons sosiaal-gewestelike allofone of variante noem. Dit is ’n variasie van dieselfde fonem. Dit is opvallend dat dit geen semantiese probleme opgelewer het nie. Slegs in vier gevalle was dit moontlik, naamlik by *oop*, *groot*, *doop* en *bome*. Tog het die woordomgewing van die probleem opgelos sodat daar geen misverstand was nie.

2.1.2 /o/ > [ɔ]

Die variasie [ɔk] is beslis nie sosiaal-gewestelike uitspraak nie omdat [ɔk] voorkom by baie sprekers oor die hele spektrum waar Afrikaans gebesig word. In die opname van die Griekwasprekers kom [ok] slegs ses keer voor terwyl [ɔk] een-en-sestig keer gebesig is en dan wel deur al die sprekers.

Die ander /ɔ/-variasies is eerder idiolekties as dialekties. Die volgende afwykings kom elk slegs by een spreker voor:

- (2) spreker 2: [sɔs], [ɔr], [hɔfstðk].
- spreker 3: [rɔk].
- spreker 5: [xðlɔf].
- spreker 6: [ɔp].
- spreker 7: [ɔpðrhɔŋ], [lɔp].

Spreker 3 praat vier keer van [rɔk] in plaas van [rok] en spreker 7 gebruik

[ɔpɔrhɔf] ook vier keer. Dit is genoegsame bewys dat hierdie uitspraak van die twee woorde deel van die individu se spraak geword het. Dit is dus idiolekties. Wat [sɔs], [sɔ] en [ɔp] betref, is daar groot onvastigheid. Spreker 2 gebruik [sos] twee keer teenoor [sɔs] se een keer en spreker 7 sê twee keer [lop] en twee keer [lɔp]. Spreker 3 spreek elf keer [so] korrek uit maar een keer [sɔ]. Uit laasgenoemde kan slegs een afleiding gemaak word, naamlik dat die /o/ in die wordeinde selde verlaag word, behalwe waar die woord *so* sintaktiese aksent dra.

2.1.3 [ɛ] > [æ]

'n Ander variant is die middellae [ɛ] wat verlaag word na [æ] in die volgende woorde:

werk	plek	weg	wet	bel
wêreld	lekker	geregte	geredde	tel
kerk	ek	regmaak	het	elke
dertig	trek	sleg	net	help [jɛlp]
ver				geld[ɛlt]
sterwe				dieselfde [distɛ]
kêrel				elfde
berge				
Klerksdorp				
sterk				
gesterwe				

Hierdie verlaging kom nie net voor by die Griekwadialek nie. Hoewel De Villiers (1973:101) dit 'n gewestelike variant noem, is die geografiese verspreiding daarvan nog nie bekend nie.

Uit die voorgaande woordelys is dit egter duidelik dat die fonologiese omgewing wel 'n rol speel. Hierdie verlaging vind telkens plaas voor /t/, /k/, /g/, /t(d)/ en /l/. Die gegewe is egter te min om met sekerheid te kan bepaal dat dit net voor bogenoemde konsonante verlaag.

Hoewel die [ɛ] 'n ongeronde voorvokaal is, vind daar tog by die verlaging 'n effense ronding plaas wat ons substituuatronding kan noem. Dit wil sê dat die tong 'n steil helling van agter na voor maak en op die manier 'n "bakkie" vorm "wat wesenlik dieselfde frekwensies versterk as 'n resonator wat met lipronding gevorm word" (Van Wyk, 1977:77).

In die geval van [skɛ:cis] kom daar in plaas van 'n verlaging, 'n effense verhoging wanneer die /r/ in die uitspraak verlore gaan. Dit geskied oënskynlik onder invloed van die gepalataliseerde /k/. Dit sal natuurlik ook gebeur met [pɛ:cis] en [stɛ:cis]. Hierdie uitspraak toon duidelik die

beïnvloeding van die Kleurling wat 'n groot deel van die gemeenskap van Griekwaland-Wes uitmaak.

2.1.4 ANDER GEVALLE VAN VERLAGING

Die volgende gevalle van verlaging kom ook voor in Griekwaland-Wes maar die gebruiksfrekwensie daarvan is baie laer as in Griekwaland-Oos, trouens dit kom so min voor dat dit slegs as idiolektiese gevalle beskou kan word:

- (3) [ə] > [a]: droewig > [druvax]
betaal > [patal]

In Griekwaland-Oos kom [twðntax] ook voor terwyl dit nie by een van die 10 sprekers in Griekwaland-Wes gehoor is nie.

- (4) [u] > [ɔ]: goewerment > [xɔvðrmɛnt]
(5) [ɔ] > [a]: fontein > [fantðin]
(6) [ɔ] > [a]: musick > [masik]

3. VERHOGING VAN VOKALE

Dieselfde onvastheid wat ons by die verlaging van vokale aantref, kry ons ook by die verhoging daarvan.

3.1 /i/ > ^ɪ/i/

'n Seldsame verhoging van /i/ vind ek by een spreker in die woorde

- (7) *tiere, tierkloof en diere.*

Die uitspraak van hierdie /i/ lê hoër as die Afrikaanse /i/; dus nog nader aan die kardinale /i/. Omdat dit net in bogenoemde drie woorde raakgeloop is, lyk dit tog of die fonologiese omgewing 'n rol speel. Normaalweg word die vokaal voor *r* gerek selfs in woorde soos *vuur* en *muur*. Maar dit lyk eerder of dit die /t/d/ is wat aanspreeklik gehou moet word vir die effense verhoging. Die stand van die punt van die tong by die artikulasie van beide /t/ en /d/ is reeds in so 'n posisie dat hy gereed is vir die uitspraak van die /i/. Dus: die minste spierspanning.

3.2 /o/ > ^ɪ[o]

Net so 'n seldsame verhoging wat by dieselfde spreker aangetref word, is die

effense verhoging by die /o/. Waar vantevore verwys is na 'n verlaagde /o/ (2.1.1) het ons in die volgende woorde weer 'n verhoging:

(8) [bob[↑]ðjanð]

[tlov[↑]ð]

[rɛ[↑]xor]

Laasgenoemde verhoging, naamlik effens hoër as die /^ho/ maar laer as die /u/, mag Bolandse beïnvloeding via die Kleurling wees maar eersgenoemde, naamlik dié in *tiere* lyk na 'n idiolektiese geval omdat dit nêrens weer raakgeloop is nie. Ook Rademeyer (1938) maak nie van so iets melding nie. Dit is nie iets wat vroeër bestaan het en later verdwyn het nie.

3.3 /c/ > [i_ɔ]

Wat redelik algemeen voorkom, is die verhoging van die /c/ in woorde soos *nee*, *gee*, *tee*, *vergeet* en *weet*. 'n Mens sou dit 'n diftong kon noem omdat daar in die eenheid van die klank 'n buiging gehoor word, soos:

(9) [ni_ɔ], [i_ɔ], [ti_ɔ], [dʒani_ɔ], [f^ɔrxixi_ɔt], [vi_ɔt]

Maar omdat dit kenmerkend van die diftong is dat hy 'n dalende sonoriteit het, kan [i_ɔ] nie as sodang beskou word nie, juis omdat dit 'n stygende sonoriteit besit. Onder sonorant word verstaan “dat die spraakkanaal sodanig opgestel is dat dit spontane stembandtrilling moontlik maak” (Wissing, 1982:39). 'n Ander eienskap van sonorant is die feit dat daar geen versperring in die spraakkanaal voorkom nie.

Onder dalende sonoriteit word dus 'n effense obstruksie verstaan en onder stygende sonoriteit verstaan ons minder obstruksie. Die /i/ is minder sonoor as die /^ho/.

Wat dit verder moeiliker identifiseerbaar maak, is die feit dat daar geen breking hoorbaar is nie.

3.4 /ɔ/ > [u]

'n Ander verhoging vind by die /ɔ/ plaas in woorde soos:

- (10) onder > [unðr]
 tot > [tut]

Ander voorbeelde daarvan kon nie gevind word nie. Selfs Rademeyer (1938) kon destyds nie meer voorbeelde aanteken nie. Hierdie twee woorde se uitspraak is tipies dialekties omdat dit algemeen en verspreid raakgehoop is van Olifantshoek tot in Ritchie.

3.5 /o/ > [u]

Die /u/ in woorde soos:

- (11) loop > [lup]
 soos > [sus]
 skoondogter > [skundɔxtðr]

kom baie min voor. [lup] is by twee sprekers aangetref. Volgens Rademeyer (1938:150) kom [lup] vry algemeen voor in die omstreke van Hopetown. En dan die [skundɔxtðr]. Dit is 'n bejaarde spreker wat dit so uitspreek. Aanvanklik het dit gelyk asof hy hom verspreek het omdat hy werklik oor die uitspraak gestruikel het maar later in die gesprek het hy dit weer net so herhaal. [skonsen] spreek hy korrek uit. Die woorde *schoondogter*, *schoonseun* en *schoonmaak* is in 'n vraelys by ander sprekers gebruik en nêrens kon weer so 'n uitspraak gevind word nie behalwe by een bejaarde in die uitspraak [skun] vir *schoon*. Volgens Rademeyer (1938:143) kom die uitspraak [skun] in die omgewing van Saldanha baie dikwels voor. Dit is dan ook 'n aanduiding dat streng afbakening van geografiese grense vir dialektiese verskeidenheid onmoontlik is. Daar vind voortdurend uitstraling plaas soos in die geval van [lup] (Hopetown) en [skun] (Saldanha). Die uitstraling van hierdie uitsprake trek al sover as Griekwaland-Wes al is dit nog maar yl. [sus] het ek slegs een keer raakgehoop en dit by dieselfde spreker wat *tiere* en *klowe* so uitsonderlik verhoog het.

Die /a/ wat verhoog na [u] is slegs in die woord *daar* gevind (Olifantshoek) en elke keer het dit swaar gedra aan die aksent soos in die volgende:

- (12) [durrr unðr]
 [du:ri]

Sulke veranderlikes is dikwels gevind by swaarbelaste aksent:

- (13) [durrr]
 [unðr]
 [sɔ]
 [n^hð]

[dðs nðu mði skund xtðr dai/maner]

3.6 /ð/ > /^ɪð/

Die /ð/ verhoog en beweeg terselfdertyd tot in 'n posisie tussen die /~~ɛ~~/ en die /e/ in woorde soos:

(14) binne > [b^ɪðnð]
niks > [n^ɪðks]
dit > [d^ɪðt]
gesit > [xðs^ɪðt]
stilsit > [st^ɪðls^ɪðt]
stil > [st^ɪðl]
is > [ɪ^ɪðs]

Die woordjie *dit* word dikwels ook verlaag na *dat* veral waar *dit* met *is* geassimileer word tot *dats*. Die *is* verlaag op sy beurt by sommige sprekers in die rigting van [ɛ]:

(15) dit is > [dɛs]

3.7 /ɛ/ > [i]

By twee vrouens is die eienaardige uitspraak [ilkð] vir *elke* gekry. Dit is moontlik 'n kontaminasievorm van *elke* met *ieder*. Dit sal egter maar net bly by 'n hipotese. Dit kan bloot net idiolekties wees-

3.8 /ð/ > [e]

Die /ð/ in *kinders* word deurgaans ná die gepalataliseerde /k/ as [e] uitgespreek, naamlik

(16) kind > [cent]
kinders > [cenðrs] of [cendðrs]

Waar hy nie na die palatale /k/ verskyn nie maar wel na die velêre /k/, word hy normaal uitgespreek as [ð] byvoorbeeld

(17) kind > [kðnt]
kinders > [kðnðrs] of [kðndðrs]

Dieselfde geld vir *begin* en *gister*:

(18) begin > [bɔçen]
 gister > [çestɔr] of [festɔr]

3.9 /œ/ > [ɔ] of [e]

Die /œ/ word talle kere as [ɔ] uitgespreek in

(19) [dɔskant] en [çɔsɔŋ]
 maar [duskant] kom ook een keer voor. Selfs *sukkel* word by een geleentheid as [sekɔl] uitgespreek (moontlik na die ontronding van [sɔkɔl]).

Die vorme:

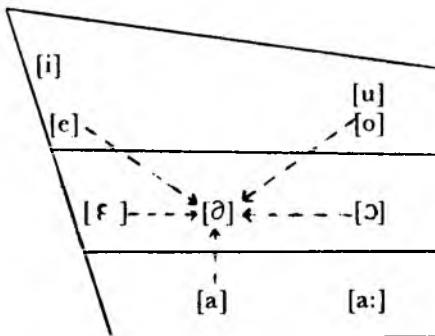
(20) [axɔstɔs] en [axɔstɔs] (Rademeyer, 1938:43) kom nie meer in Griekwastad opgespoor word nie — dis hoogswaarskynlik 'n verouderde vorm wat besig is om uit te sterf en net nog hier en daar aangetref word.

3.10 /a/ > [ɛ]

Dit kom voor in [xɔhɛt] as gevolg van kontaminasie van [xɔhat] x [hɛt]. Dis beslis nie idiolekties nie omdat dit 'n vaste patroon by die verlede deelwoordvorm geword het.

4. NEUTRALISASIE

Let op die volgende vokaalverskuiwings:

- (21) /e/ > [ɔ] in *leegtes, gewees, seker*
 (22) /œ/ > [ɔ] in *met, en, het, rente, ek, enkeltes*
 (23) /a/ > [ɔ] in *as en sal*

(24) /o/ > [ɔ] in *soos*

(25) /ɔ/ > [ɔ] in *mos*

Foneme onderskei hulle van mekaar as gevolg van distinktiwe kenmerke (parameters). Tussen foneme (vokale) sal daar altyd 'n aantal parameters wees wat verskil. Hoe minder die verskille, hoe meer ooreenkomste. Hoe meer ooreenkomste hoe groter is die geleentheid dat foneme verwar kan word, veral as die oorblywende kenmerke nie duidelik hoorbaar is nie of toevallig afwesig blyk te wees.

Hier word gebruik gemaak van die volgende ses distinktiwe kenmerke van De Bruto en Wissing (1974:5):

Hoog.

Agter.

Voor.

Mid.

Gespan.

Rond.

Vergelyk nou die volgende foneempare:

4.1 /e/ x [ɔ]

Verskille: + hoog - hoog

+ voor - voor

+ gespan - gespan

Daar is werklik minimale verskille as na hierdie matriks gekyk word:

Die [ɔ] lê laer maar nie werklik so laag soos [a] nie.

Die [ɔ] lê nie voor maar ook nie so agter soos die [ɔ] nie.

Die [ɔ] is minder gespanne as die [e].

In alle opsigte het dit duidelik geword dat Griekwa-afrikaans nog meer ontspanne is as Standaardafrikaans en daarby ook geneig is tot verkorting.

As ons dus aanvaar dat die eerste twee distinktiwe kenmerke van [e] óf vervaag óf verlore geraak het en ontspanne geword het, sal die [e] dikwels met [ə] verwar word. Die woord “dikwels” word gebruik omdat dit nie altyd gebeur nie. Dit is slegs in die drie woorde

(26) [lɔxtɔs]

[xɔvɔs]

[sɔkɔr]

raakgeloop maar daar kan meer ook wees. Rademeyer (1938:41) het die verskynsel blykbaar nie onder die Griekwas raakgeloop nie maar wel op Rehoboth in die uitspraak soos [r̥ɔnd̥ɔl̥ɔŋ] vir *vreemdeling*.

4.2 /ɛ/ x [ɔ]

Verskil: + voor - voor

Hier is soveel as een distinktiewe kenmerk wat verskil en wat ewe maklik gelyk gemaak kan word in woorde soos

(2) *met, en, het, rente, ek en enkeltes.*

Laasgenoemde twee uitsprake, naamlik [ɔk] en [ɔnkɔltɔs] lê wyd verspreid oor die hele spraakgebied van Afrikaans en is veral in gebruik by die ouer lede van die Griekwas. Dink ook aan die moontlike beïnvloeding van die Nederlandse *ik* in die skole. Trouens die Griekwa praat vandag nog van Afrikaans as Hollands.

4.3 /a/ x [ɔ]

- mid. + mid.
+ gesp. -gesp.

Slegs twee distinktiewe kenmerke wat verskil tussen [a] en [ɔ] in

(28) [as] > [ɔs] en [sal] > [sɔl]

Rademeyer (1938:44) vind op Griekwastad *spinspek* vir *spanspek*. Hierdie vorm van vokaalreduksie vind ons ook in Standaardafrikaans in woorde soos:

(29) natuurlik
patent
radys
patrys
galant
galop
baljaar

Dieselfde redes wat hierbo aangevoer word, naamlik die minimale parameterverskille, kan ook vir vokaalreduksie in Standaardafrikaans aangevoer word.

4.4 /o/ x [ə]

+ hoog - hoog
+ agter - agter
+ rond - rond
+ gespan - gespan

-Rond en -gespan is kenmerkende van die Griekwa-uitspraak terwyl die hoog- en agterartikulasie maklik na die neutrale sone verskuif. Rademeyer (1938) het blykbaar nie sulke uitsprake raakgeloop nie.

4.5 /ɔ/ x [ə]

+ agter - agter
+ rond - rond

Die uitspraak [məs] vir *mos* is een keer waargeneem in die volgende woordomgewing: “*Is mis nie ’n Griekwa dai nie, meneer.*” Afgesien van die minimale parameterverskille endie posisionele aanpassing van agter na middel, kan assimilasie ook hier ’n rol speel. Tot dusver verstaan ons onder assimilasie: die vermindering of opheffing van artikulatoriese verskille tussen *konsonante* wat in die spraakstroom op mekaar volg.

Dieselfde geld ook vir die vokale [ə] en [ɔ] wat ook mekaar opvolg al is dit nie direk nie.

SLOTSOM

Uit hierdie ondersoek kan die volgende moontlike oorsake vir die ‘onverklaarbare’ posisionele vokaalverandering in die Afrikaans van die Griekwas van Griekwaland-Wes oorweeg word: Die oorspronklike Griekwa-taal is ’n “klaptaal” dit wil sê die medeklinkers (plofklanke) oorheers die hele spraak, terwyl die vokale van minder belang is. Sou dit nie die rede wees vir die posisionele vokaalvariasies waarby fonologiese omgewings weinig of geen rol speel nie?

’n Ander moontlikheid is taalverwerwing. Kinders leer die taal veral by hulle ouers. Omdat die meeste van die Griekwas nog ongeletterd is ontbreek die kennis van die skryftaal. Die gevolg is dat die taal sonder die behoudende uitwerking van die skrifbeeld verwerf word.

BIBLIOGRAFIE

- CHAMBERS, J.K. en TRUDGILL, Peter, 1980. *Dialectology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- DE BRUTO, H.F. en WISSING, D. 1974. *Aspekte van 'n Afrikaanse T.G.G.-fonologie*. Johannesburg: McGraw-Hill.
- DE VILLIERS, M. 1973. *Afrikaanse klankleer, fonetiek, fonologie en woordbou*. Kaapstad — Amsterdam: A.A. Balkema.
- RADEMEYER, J.H. 1938. *Kleurlingafrikaans*. Amsterdam: N.V. Swets en Zeitlinger.
- SCHUCHARDT, Hugo. 1885. *Über die Lautgesetze. Gegen die Junggrammatik*. Engelse vertaling deur Venneman en Wilber, 1972.
- VAN WYK, E.B. 1977. *Praktiese fonetiek vir taalstudie: 'n inleiding*. Durban: Butterworths.
- WISSING, D.P. 1982. *Algemene en Afrikaanse Generatiewe fonologie*. Johannesburg: Macmillan Suid-Afrika (Edms.) Beperk.